Прегледни рад
321.01 Јовановић С.
316.722(=163.41)
316.334.3(=163.41)
DOI:10.5937/zrffp46-10806

Јован Р. Базић[1]
Универзитет у Приштини с привременим седиштем
у Косовској Митровици, Учитељски факултет Призрен – Лепосавић

Љубиша М. Поповић[2]
Независни истраживач

СКИЦА ЗА СРПСКУ ПОЛИТИЧКУ ТРАДИЦИЈУ У ДЕЛУ СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА[3]

Сажетак. У овом раду се излажу разматрања из истраживања о српској политичкој традицији у делу Слободана Јовановића. Његово дело је обимно и разноврсно, али у суштини оно се односи на целину политичког живота у Србији у другој половини XIX и у првој половини XX века. У њему је посебна пажња посвећена развоју политичких идеја и институција, српским владарима и њиховим наравима, као и српског националног карактера. Из тог контекста, проналажени су елементи који би се могли поуздано уклопити у једну могућу скицу за српску политичку традицију која би одговарала Јовановићевом мултидисциплинарном приступу и разумевању политичких идеја, догађаја и политичких процеса у Србији.

У функцији овог рада, најпре је указано на основне елементе српске политичке традиције о којима у литератури постоји сагласност, при чему је нарочито указано на њене изворе (српска средњовековна држава и црква, косовски мит, епска поезија, византијски, османлијски и европски утицаји) и основна обележја (слободарство, родољубље, прав-

[1] jovan.bazic@pr.ac.rs

[2] ljmoravski@gmail.com

[3] Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023 *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 19. фебруара 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 1. априла 2016.

дољубље, једнакост, неслога, ауторитарност, насиље и репресија). Након тога, су изложена запажања о елементима српске политичке традиције садржаним у делу Слободана Јовановића. Посебна пажња је посвећена његовим разматрањима о српском националном карактеру, националној идеологији и српском културном обрасцу. Тако се дошло до једне прилично јасне представе о српској политичкој традицији садржаној у делу Слободана Јовановића, а у ширем контексту и политичке културе која је у великој мери особена српском народу.

Кључне речи: српска политичка традиција, Слободан Јовановић, национални идентитет.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Слободан Јовановић (1869–1958), познати српски правник, историчар, књижевник и политичар, има изузетно важну улогу у развоју српске политичке мисли. Уједно, он је био и весник демократске политичке културе у Србији: „Он је на нашем тлу спојио дух западне, либералне културе са традицијом српског слободарског духа" (Михајловић, 1996, стр. 255). Његово дело је обимно и тематски разносврсно, има трајну вредност и актуелност. Друштвене појаве, идеје и институције он је аналитички разјашњавао, комбинујући историографски, нормативистички, социолошки, политиколошки и психолошки приступ. Политичка историја Србије за Јовановића није била само реконструисање прошлих збивања на основу доступних извора и чињеница, већ је он истовремено пажљиво пратио развој политичких установа, идеја и актера у њиховом историјском ходу. Његова истраживачка пажња је била усмерена на целину политичког живота Србије у коме је јавност исказивала сву виталност и богатство политичке свести и традиције, али и манире политичке паланке (страначко навијање, подметање, оговарање, олако осуђивање, неповерење, острашћеност, преувеличавање). Зато у развоју српске политичке мисли Јовановићу припада значајно место, „досад непревазиђено у српској политичкој мисли" (Павковић, 1996, стр. 11).

Иако је дело Јовановића опсежно и разнородно, код њега се не може пронаћицеловита теорија, систем или концепт о српској политичкој традицији. Његова мисао о традицији је излагана узгредно и најчешће у неразвијеном облику, више посредно него директно. Међутим, пажљивом анализом његових историјских

радова, биографских есеја и многобројних расправа и чланака о менталитету, националном карактеру и традицији српског народа може се сачинити врло поуздана скица за српску политичку традицију која би одговарала његовом духу разумевања српске стварности. То се може препознати у Јовановићевим разматрањима историје, политике, државе, друштва, понашања владара, група, организација и институција, у свакодневној пракси политичког живота Србије а потом и Југославије. Осим тога, за разумевање српске политичке традицијеу делу Јовановића потребно је познавање и његовог мисаоног богатства, ширине и проницљивости интерпретацијеи просветитељске одлике његовог научног опуса у целини.

ОСНОВНИ ЧИНИОЦИ СРПСКЕ ПОЛИТИЧКЕ ТРАДИЦИЈЕ

Традиција, у најопштијем одређењу, може се разумети као целина колективног искуства, устаљених схватања, понашања и вредности које се као наслеђе преносе с генерације на генерацију, чиме се обезбеђује опстанак, развој и идентитет појединаца и одређене заједнице. Традицију сачињавају „релативно стабилизовани културни обрасци који су плод дуже историјске кристализације и колективног искуства" (Матић, 2000, стр. 283). У разматрањима о традицији веома често се говори и о модернизацији, као опречном процесу традиције, јер се традиција доживљава као привржености устаљеном а модернизација као процес промена. Међутим, њихов однос треба разумети као сусрет узајамних процеса који се надограђујуи вредност традиције процењивати са становишта могућности њеног повезивања са универзалним вредностима и доприноса напретку друштва. У историји политичке мисли разматрања о традицији добијају значајније место у модерном добу од када се све више указивало и на политичку традицију, коју чини укупност колективних сећања и начина понашања у политичком животу одређене заједнице у дужем временском периоду. Политичка традиција је оно што је издржало проверу на вековним политичким искуствима људи и што може бити путоказ за наредне генерације, она може бити генератор политичких промена, али и значајан чинилац отпора политичким променама, она је индикатор степена стабилности и ефек-

тивности политичког система и развоја (Шушњић, 2008, стр. 169–171).

Српска политичка традиција се обликовала под сложеним утицајима различитих цивилизација и култура. О њој су, у различитим контекстима и најчешће веома критички, писали многи српски писци. У њиховим делима се указује на многе елементе српске политичке традиције који су повезивани на различите начине у једну целину, чију структуру чине: *извори* (српска средњовековна држава и црква, косовски мит, епска поезија, историјске личности, византијски, османлијски и европски утицаји, значајни мислиоци, локални обичаји исветковине); *обележја* (слободарство, правдољубље, родољубље, једнакост, неслога, ауторитарност, насиље и репресија, национализам, различити стереотипи, предрасуде, заблуде); *садржина* (устав и правни систем, политичке институције, парламентарни живот, страначке борбе, значајни политички догађаји и личности, политички ритуали, државни симболи и празници); и *спољни и унутрашњи фактори* који обликују политичку традицију (владари, политичке елите, народ, војска, савезници, велике силеи суседни народи). У функцији овог рада посебно се указује на извореи нека обележја српске политичке традиције, која су специфична у односу на политичку традицију других европских народа.

Извори српске политичке традиције налазе се у српској средњовековној држави и цркви, косовском миту, епској поезији, историјским личностима, византијском, османлијском и европским утицајима, значајним мислиоцима, локалним обичајима и светковинама. Српски народ је рано стекао самосталну националну државу, „захваљујући у првом реду својој православној, светосавској цркви и способности немањићких владара" (Јеротић, 2003, стр. 56). Самостална држава и црква дале су почетну ширину и снагу да се традиција укорени и развија. Основни елементи изворишта српског националног и политичког идентитета су *косовски мит* и *српска народна епика*. Косовски мит са етиком јунаштва, мотивима „вере и неверe", идеалом слободе и националне независности, има стожерно место у српској духовној вертикали, а „Косово је у српском народу сматрано светим местом, извориштем националног духа и националних вредности" (Базић, 2012, стр. 98). Осим косовског мита и у другим српским митовима могу се запазити изворишта српске политичке традиције, а то су: митови о Светом Сави, Душановом царству, Марку Краљевићу, о хајдуцима и ускоцима, устанцима против Турака,

као и о партизанима и четницима (Марковић, 2002, стр. 3-11). С друге стране, српска народна епика је у вековима робовања била најжилавији вид политичког образовања и социјализације српског народа. Под утицајем народне јуначке песме, која је симбиоза митског и историографског, српски народ је црпео моралну снагу за све напоре и жртве које су га задесиле у бурним догађајима XIX и XX века. Зато се у српском народу придаје велика важност прошлости и верује да Срби имају славну прошлост: „То је метафизичка димензија српске свести. Прошлост је Србима апсолут као религија, Бог" (Ћосић, 1992, стр. 153).

Косовски мит и српска народна епика су определили и суштинска обележја српске политичке традиције, као што су: слободарство, родољубље, правдољубље, једнакост, неслога, ауторитарност, насиље и репресија. Слободарство је код Срба искушење многих генерација. У Србији је борба за слободу увек значила ослобођење од завојевача, окупатора, слобода од другога; док је унутрашња слобода, односно индивидуална слобода људи често била потиснута и у сенци националне слободе: „У српском народу, као историјском народу, било је лакше организовати снаге за спољашње ослобађање него ли за унутрашњи демократски развој" (Симеуновић, 2000, стр. 103). Зато су се српска историја и политика више кретале у границама слободарске него демократске традиције. Уз слободарство, нужно је поменути и „рајетински менталитет", који је негативна страна српског слободарства (Матић, 2000, стр. 76). За овај менталитет је карактеристично потчињавање и постепено прилагођавање господару, уз подражавање у начину говора, понашања, одевања и сл. Затим, правда и правичност представљају значајну националну вредност и осећање код Срба. Ово осећање је очувано без обзира на разнолика искушења и нарочито је било појачано у периодима великих друштвених криза. Неслога и поделе у српском народу су најизраженији део колективних мана које се дуго одржавају. То су запазили и многи страни посматрачи а Арчибалд Рајс (Rudolph Archibald Reiss) је веома озбиљно и добронамерно упозоравао на штетне последице нејединства и поделе Срба (Рајс, 1998). Често су овакве поделе биле обележје многих државних неуспеха, узрок и последица историјских посрнућа српског народа. Србија не успева да изађе из подела на јасан, рационалан и демократски начин и оне непрестано трају. Проблем нејединства српског народа као кључни политичко-идентитетски појам ефектно је изражен у познатој народној поруци: „Само слога Србина спасава".

И употреба насиља у српској политичкој историјиима дугу традицију, познати су многи догађаји који су обележени политичким насиљем. Неисцрпне су форме испољавања насиља и репресије: убиства владара и политичких противника, буне, штрајкови, демонстрације, војне интервенције, итд. Уз политичко насиље и ауторитаризам је у политичком животу Срба појава дубоких корена и дугог трајања. Још је Вук указивао на ауторитарно понашање кнеза Милоша. Он је "неограничени господар од живота, од имања, од живљења и од чести свију људи, који у Србији под његовом владом живе" (Стефановић Караџић, 1987, стр. 184). На настајање ауторитаризма у српском друштву утицали су различити културно-историјски и политички узроци, нарочито живот у вишевековној потчињености у Турском царству и прихватање оријенталних деспотских образаца понашања у породици и друштву.

ЕЛЕМЕНТИ СРПСКЕ ПОЛИТИЧКЕ ТРАДИЦИЈЕ У ДЕЛУ СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА

У импресивном делу Слободана Јовановића елементи за скицу српске политичке традиције могу се запазити углавном у његовим разматрањима о: политичким институцијама у Србији XIX века, владавини династије Обреновића, борбама политичких странака истраначким лидерима, политичким идејама и покретима у Србији, поратној Југославији, екстремним политичким понашањима и о српском националном карактеру.

Политичке институције су једно од кључних питања којим се Јовановић бавио. Посебну пажњу је посвећивао уставном развитку Србије у периоду од уставобранитеља до пада династије Обреновића, као и пратећим догађајима, политичким идејама, владарским наравима, улози војске и популистичким манирима. У својим разматрањима указивао је на начин доношења устава, понашање посланика и скупштинску атмосферу. Нарочито су вредна његова запажања да је у нашем уставном развоју апсолутистичким владарима било тешко да се преобрате у уставне владаре: „Милошу је то било тим теже што су народне старешине били људи које је он створио и подигао [...] Допустити да они његову власт ограниче, за њега је значило унизити се изгубити свако достојанство" (Јовановић, 1990б, стр. 17). То је генерисало

сталне сукобе између владара и народне скупштине. Уставобранитељски режим је Јовановић оценио као најуспешнији период нашег уставног развоја, јер је са тим режимом започето стварање модерних друштвених установа и савремена државна организација. Истовремено, на политичку сцену Србије су ступили млади образовани људи либералне оријентације, који су имали велику улогу у државним пословима истварању демократске политичке културе.

У политичком животу Србије XIX века владарска лоза Обреновића је била кључни политички чинилац. У својим разматрањима, Јовановић је повезивао конкретне историјске прилике и начин владавине Обреновића, са њиховим личним одликама, са њиховим успесима и поразима, где је у основи испољен један ауторитарни начин владавине. Сви Обреновићи, осим краља Александра, били су јаке личности, са наглашеним самодржачким цртама, које су испољене у ауторитарној власти, која је оставила последице у политици Србије. Узрок преране истрошености владалачке лозе Обреновића виђен је у „одвише наглом господству и цивилизовању и, можда, у кварењу услед прилива много туђинске крви" (Јовановић, 1990е, стр. 351). Јовановић је врло разложно писао о значају политичких странака које су у борби са владалачким апсолутизмом тражиле своје место на политичкој сцени Србије. Он је указивао да се политичке странке у модерној демократији објашњавају „потребом за организовањем јавног мњења" и да је њихова главна брига „да победе у изборним и парламентарним борбама" (Јовановић, 1990ж, стр. 345–346). Он је ценио њихову улогу у демократизацији политичког живота али је истовремено указивао на опасност која прети народном јединству од страначке острашћености, једностраности и себичности, јер су страначке страсти у Србији интензивније него у развијенијим државама. Такође, он је велику пажњу посвећивао политичким идејама које су потицале са Запада, као и отпору према њима, јер су оне с неповерењем прихватане у српском патријархалном друштву: „Све ове идеологије надмашиле су на неки начин наше још неразвијене политичке и друштвене прилике" (Јовановић, 1990е, стр. 368). Посебно су занимљива његова запажања о односу српских политичких странака према традицији. Либерали су се трудили да у нашој политичкој историји пронађу клице модерних западних демократских установа (скупштине, саборност, самоуправа). Напредњаци су критички приступали традицији сматрајући да се из српске традиције мало шта може

плодотворно употребити за даљи развитак, јер је српски патријархални и колективистички етос озбиљна препрека нужној модернизацији. За разлику од либерала, они се нису залагали за очување старе традиције, већ су захтевали успостављање европских институција. Радикали су програм развоја Србије заснивали на очувању народних институција и обичаја. Напредњачку власт је пратило обиље полицијског насиља, а радикалска владавина је „патила" од страначког терора, хајдучије и распуштености у народу. Зато је настанак и деловање политичких странака у Србији, како је Јовановић указивао, унело нове елементе у српску политичку традицију.

Слободан Јовановић је у својим разматрањима велику пажњу посвећивао и политичким идејама које су се истицале у јавном животу Србије (либерализам, социјализам, радикализам и југословенство). Изазов за тумачење либерализма Јовановић је пронашао у покрету *Уједињене омладине српске* и делу Владимира Јовановића, његовог оца и једног од првих српских либералних идеолога. О српском социјализму XIX века Јовановић је писао у контексту разматрања политичких идеја Светозара Марковића и истакао како је он утемељио једну нову идеологију и „заметнуо један велики покрет, који ће трајати деценијама и који ће проћи кроз неколико фаза" (Јовановић, 1990г, стр. 252). Идеологија радикализма је обележила друштвени и политички развој Србије с краја XIX и почетка XX века. Успоне и падове радикала Јовановић је персонализовао кроз деловање њиховог вође Николе Пашића. У најкритичнијим тренуцима српске историје Пашић је био национални вођа, човек са идејом националног ослобођења и уједињења. Према идеји југословенства Јовановић је био веома критичан, указујући да је југословенство „слабије и од српског и од хрватског национализма". Али, истовремено, он је истицао да постоје рационални разлози за уједињавање Срба и Хрвата и да се Југославија не може „организовати на основи српско-хрватског јединства, него на компромису та два национализма" (Јовановић, 1990к, стр. 556).

У политичкој историји Србије, нарочито у XIX веку, како је Јовановић писао, било је насилних и екстремних политичких појава (буна, завера, афера, хајдучије, преврата и атентата). Њиховом развоју је погодовао ауторитарни политички амбијент. Србија је била и остала земља буна. Хајдучија је у више наврата попримила размере „народне заразе", а атентати су били повод за још оштрију примену политичког насиља и прогон политичких про-

тивника (Јовановић, 1991е, стр. 125). Указујући на ове појаве, Јовановић је озбиљно упозорио да се насилничко наслеђе у политици мора кротити као нецивилизацијски чин.

Осим опсежних радова, Јовановић је оставио и важне записе о домаћим писцима српске историје и политичке традиције. Стојана Новаковића је окарактерисао као политичку личност коју краси начелност и неуморна истрајност, а његова вера у народну снагу је неизмерна. Истицао је заслуге Милована Миловановића који је успео да „српско питање стави пред Европу". Он се Јовановићу „учинио узором политичара са свим добрим и рђавим странама које бављене политиком носи" (Јовановић, 1990ј, стр. 260). Указивао је како је Јован Скерлић веровао у напредак човечанства и српског друштва, а остао је упамћен по оштрој критици појединаца, институција, лоших навика и обичаја, корупције и клонулости српског народа у целини. Затим, скренуо је пажњу на педагошку црту Богдана Поповића, по којој је могуће поправити човекову природу васпитањем. Циљ васпитања је „културни човек". Ни најдрагоценије националне особине не значе пуно ако нису „културом облагорођене" (Јовановић, 1990к, стр. 727).

У својим разматрањима Јовановић је посебну пажњу посветио српском националном карактеру, који је објашњавао рационално, без мистицизма. Суштину националног карактера, према њему, одређују идеје наталожене у народним предањима и митовима које су садржане у делима појединаца. У проучавању српског националног карактера инационалне идеологије Јовановић је успоставио својеврсну хронологију: Доситеј, Вук, Уједињена омладина, Светозар Марковић, Јован Цвијић, *југословенство*. Народне умотворине, које је Вук сакупио, су „имале да нам открију народну душу, и да нас, после ослобођења од Турака, поново начине правим Србима" (Јовановић, 1990к, стр. 547). На основу Вукових збирки створена је општа представа о Србима као херојском народу „у којој је јунаштво оплемењено правдољубивошћу" (Јовановић, 1990к, стр. 548). Затим, да је духовно тројство српског националног карактера саткано од епских песама, косовског мита и Његошевог песништва: „Његош је у свом песничком делу српску историју видео као трагедију страдања једног херојског народа због неслоге и издаје својих великаша" (Јовановић, 1990ј, стр. 789). Из тог тројства и данас живи представа о Србима као слободарском и правдољубивом народу, са развијеним јуначким врлинама и пренаглашеним националним поносом. Допринос Уједињене омладине је у јачању националне свестии ширењу

либералних идеја у Србији. Цвијић је први после Вука систематски проучавао националне особине Срба. Испитујући географске карактеристике југословенских крајева Цвијић је запазио више психолошких типова. Сматрао је да код Срба преовлађује „динарски тип" људи, код којих је култ јуначких врлина и национални понос био веома развијен: „И најпростији сељак био је прожет вером у нашу народну мисију, и очекивао дан када ће се светити Косово" (Јовановић, 1990к, стр. 554). Било је развијено и јако осећање правде, које није исто што и осећање законитости. Поред „тешког привикавања" на законе Срби се „тешко ослобађају" пристрасности према рођацима и пријатељима. Зато и политичке странке у Србији, како је Јовановић истицао, због приватних односа њихових припадника више личе на „кумства или побратимства". Међу припадницима исте странке је присутна фамилијарна солидарност, а у односима са припадницима других странака непријатељство. Зато је Јовановић указивао да је нужна промена у правцу васпитања народа, његовог дисциплиновања и самоконтроле. Тиме би се обуздала динарска плаховитости престало би непотребно разливање националне енергије на неважне и погрешне одлуке. Он, уједно указује да Срби имају развијено осећање за државу, јер су у њојвидели „највише јемство своје националне слободе, ради кога ваља у свако доба бити спреман на највеће жртве" (Јовановић, 1990к, стр. 575). Србија је своју државу и друге политичке установе градила по узору на развијеније и веће државе, углавном оне са Запада, јерна примитивним, локалним и крвним заједницама није се могла градити савремена државна организација.

У Краљевини Југославији, како је Јовановић указивао, национални образац је био занемарен, јер су национални задаци уједињењем српског народа изгледали испуњени. Политички обрасци су били такође занемарени. У недостатку националних и политичких идеала неминовно је долазило до кварења јавног живота. Најпотпунији вид тог кварења Јовановић је видео у појави „полуинтелектуалца", кога је одредио као „човека који је уредно, па чак можда и с врло добрим успехом свршио школу, али у погледу културног образовања и моралног васпитања није стекао скоро ништа" (Јовановић, 1990к, стр. 571). Накарадност полуинтелектуалца је најизраженија у сфери политике, где он настоји да се обогати и „прогосподује" (Јовановић, 1990к, стр. 572). У циљу превазилажења ових појава и лошег стања у народу, потребно је формирање културног обрасца српског народа, који би требало да

узме у обзир „све стране његовог духовног живота: не само његова наука, него исто тако његова вера и морал, његова књижевност и уметност, његова политика и право, његова војска и привреда, његови обичаји и забаве" (Јовановић, 1990к, стр. 566). Такав образац треба да буде хуманистички, усмерен на усавршавање људи, на „облагорођавање појединаца, а облагорођавање подразумева два психолошка механизма: самопосматрање и самосавлађивање" (Јовановић, 1990к, стр. 571). Човеку је потребно да има „мерило вредности" према коме би ценио своје прохтеве. Занемаривање културног обрасца Јовановић је објашњавао природом српског индивидуализма, који се одликује великом енергијом и амбицијом. Тај „превелики индивидуализам" се негативно одражавао на јавни живот, свет политике и на друге делове друштва, јер је њиме отежан тимски рад. У политичким борбама индивидуализам је делом сузбијан страначком дисциплином, али је у међустраначким односима доминирала искључивост. Према Двору политичари су били или сувише попустљиви или сувише крути, тако да су деловали у границама крајности. С једне стране, реални политичари, који су због власти жртвовали сва начела, а с друге политички идеалисти, који су критиковали све да не би морали преузети одговорност за било шта, а о својој популарности су се старали више него о државним интересима: „Изгледало је да има да се бира између политичара који имају практичног смисла, али немају политичког поштења, и политичара који имају политичког поштења, али немају практичног смисла" (Јовановић, 1990к, стр. 582). Са индивидуализмом је било проблема и у парламентарном животу, тако да су се дискусије посланика претварале у личну препирку, без обзира на предмет дискусије. У том контексту, Јовановић је, указивао и на незадовољене амбиције индивидуалиста које су рађале изражену завист, нарочито у политици, књижевности и у науци. То је неизбежно изазивало „личне сукобе, јалово расипање снаге и само још више сметало сложном раду, за који ни иначе није у нас било много склоности" (Јовановић, 1990к, стр. 582).

ЗАКЉУЧЦИ

У делу Слободана Јовановића могу се пронаћи готово сви елементи који чине целину српске политичке традиције. Они су садржани у његовим разматрањима о: политичким институцијама у Србији XIX века, владавини династије Обреновића, политичким странкама и страначким вођама, политичким идејама и покретима у Србији и Југославији, екстремним политичким пона-

шањима, српском националном карактеру, улози писаца и научника друштву. Посебно су значајна његова запажања о српском националном карактеру, националној идеологији и српском политичком обрасцу.

Изворе српске политичке традиције Јовановић је пронашао у епским песмама и косовском миту. Он је указивао да је духовно тројство српског националног карактера саткано од епских песама, косовског мита и Његошевог песништва. Епске песме и косовски мит су, преко Вуковог дела, пресудно утицали на стварање опште представе о Србима као херојском и правдољубљивом народу а Његош је, осим тога, видео српску историју као трагедију страдања због неслоге и издаје својих великаша. Уједно, ту су и зачеци представе о Србима као несложном народу, а неслога ће касније генерисати и многе политичке поделе и сукобе. Типичне примере ауторитарности, као обележја српске политичке традиције, Јовановић је изложио кроз анализу владавине династије Обреновића. Нарочито су вредна његова запажања о томе како је апсолутистичким владарима било тешко да се преобрате у уставне владаре. Ауторитарни политички амбијент је допринео развоју екстремних политичких понашања (буна, завера, афера, хајдучије, превrата и атентата), чије је корене Јовановић проналазио у дугогодишњем ратовању и анархистичким особинама српског народа. Указујући на насилничко наслеђе у политици код Срба, он је упозоравао да се оно мора кротити као нецивилизацијски чин.

Уставним системом, политичким институцијама, парламентарним животом, страначким борбама, политичким догађајима, као и улози личности у обликовању националног карактера, као садржајима српске политичке традиције, Јовановић је посветио највећу пажњу. Период од уставобранитеља до пада династије Обреновића, Јовановић оценио као најуспешнији период нашег уставног развоја. Са уставобранитељским режимом је започето стварање модерних друштвених установа и државне организације, а на политичку сцену су ступили млади образовани људи, који су стварали демократску политичку културу. Посебну пажњу је посвећивао политичким идејама које су потицале са Запада, као и отпору према њима, јер су оне с неповерењем прихватане у српском патријархалном друштву. Ценио је улогу политичких странака у демократизацији политичког живота, али је истовремено указивао на опасност која прети народном јединству од страначке острашћености и себичности.

У анализама српског националног карактера, Јовановић је указивао да његa одређују идеје наталожене у народним предањима и митовима садржаним у делима књижевника и научника. Сматрао је, као и Цвијић, да код Срба преовлађује „динарски тип" људи, код којих је било јако осећање правде и слабоосећање законитости. Срби су се тешко привикавали на законеи тешко ослобађали пристрасности према рођацима и пријатељима. Зато је нужна промена у правцу дисциплиновања и самоконтроле динарског карактера, што треба учинити путем васпитања. Тиме би престало непотребно разливање националне енергије на неважне и погрешне одлуке. У погледу југословенства, Јовановић је био његов критичар, али је указивао на рационалне разлоге за уједињавање Срба и Хрвата које би се могло успоставити на компромису српског и хрватског национализма.

Посебну пажњу Јовановић је посветио српском културном обрасцу и указивао да је у његовом недостатку долазило до кварења јавног живота. Најпотпунији вид тог кварења видео је у појави „полуинтелектуалца" – човека са извесним формалним образовањем и недостатком културног образовања и моралног васпитања. Накарадност полуинтелектуалца је најизраженија у сфери политике. Зато се залагао за формирање хуманистичког културног обрасца, који би био усмерен на усавршавање људи и обухватио целину духовног живота српског народа. Занемаривање културног обрасца Јовановић објашњава природом индивидуализма, који се одликује великом енергијом и амбицијом, а у политичком животу се изражава у границама крајности. То је неизбежно изазивало личне сукобе и још више ометало сложни рад, коме и онако Срби нису склони.

У делу Слободана Јовановића, испољен је веома критички приступ према многим елементима српске политичке традиције, али истовремено ту су изражени и веома јасни просветитељски-апели о нужности хуманистичког образовања и васпитања за савремену српску политичку културу.

ЛИТЕРАТУРА

Базић, Ј. (2012). „Савремене рефлексије косовског мита". У: Бранко Јовановић и Урош Шуваковић (ур.), *Косово и Метохија 1912–2012.* (стр. 85-102). Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Јеротић, В. (2003). *Србија и Срби*. Београд: Арс Либри.

Марковић, М. (2002). *Српски духовни простор*. Београд: Нова Европа.

Матић, М. (2000). *О српском политичком обрасцу*. Београд: Институт за политичке студије.

Михајловић, В. (1996). *Слободан Јовановић и грађанска држава*. Београд: Југославија публик.

Павковић, А. (1996). *Политичка теорија Слободана Јовановића*. Београд: Институт за политичке студије.

Рајс, А. (1998). *Чујте Срби*. Горњи Милановац: Дечје новине.

Симеуновић, Д. (2000). *Нововековне политичке идеје у Срба*. Београд: Архив Београда и Институт за политичке студије.

Стефановић Караџић, В. (1987). *Историјски списи*. Београд: Просвета и Нолит.

Ћосић, Д. (1992). *Српско питање-демократско питање*. Београд: Политика и Стручна књига.

Шушњић, Ђ. (2008). *Недовршен разговор*. Београд: Чигоја штампа.

ИЗВОРИ

Јовановић, С. (1990а). *Вође француске револуције* (Сабрана дела, том 1). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990б). *Политичке и правне расправе* (Сабрана дела, том 2). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990в). *Уставобранитељи и њихова влада* (Сабрана дела, том 3). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990г). *Влада Милана Обреновића* (књ. прва) (Сабрана дела, том 4). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990д). *Влада Милана Обреновића* (књ. друга) (Сабрана дела, том 5). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990ђ). *Влада Александра Обреновића* (књ. прва) (Сабрана дела, том 6). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990е). *Влада Александра Обреновића* (књ. друга) (Сабрана дела, том 7). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990ж). *О држави* (Сабрана дела, том 8). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990з). *Из историје политичких доктрина* (Сабрана дела, том 9). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990и). *Примери политичке социологије* (Сабрана дела, том 10). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990ј). *Из историје и књижевности*, I (Сабрана дела, том 11). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1990к). *Из историје и књижевности,* II (Сабрана дела, том 12). Београд: БИГЗ, Југославија публик и СКЗ.

Јовановић, С. (1995). *Уставно право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,* Београд: Службени лист СРЈ.

Jovan R. Bazić
University of Priština-Kosovska Mitrovica
Teachers' Training Faculty
Ljubiša M. Popović
Independent Researcher

Summary

An Outline for Serbian Political Tradition in the Work of Slobodan Jovanović

The paper presents considerations of the research on the Serbian political tradition in the work of Slobodan Jovanović (1869-1958), a famous Serbian lawyer, historian, writer and politician, who had a very important role in the development of the Serbian political thought.

His work is extensive and varied, but in essence, it relates to the whole of political life in Serbia in the second half of the nineteenth and the first half of the twentieth century. Almost all the elements that make up the Serbian political tradition can be observed in his work.All these elements are contained in the discussion of political institutions in the 19th century Serbia, the rule of the Obrenović dynasty, political parties and party leaders, political ideas and movements in Serbia and Yugoslavia, extreme political behavior and Serbian national character.

Jovanović found the origins of Serbian political tradition in the epic poetry and the Kosovo myth, as well as in the poetry of Njegoš. This was a decisive factor in the formation of general ideas about the Serbs as a freedom-loving, heroic and justice-loving people. At the same time, this is where the origins of the idea of Serbs as a disunited nation can be found. Jovanović paid the greatest attention to issues concerning the content of Serbian political tradition, namely: constitutional system, political institutions, parliamentary life, inter-party struggles, political events, the the role of the individual in politics and culture, authoritarianism and political violence.He pointed to the political ideas that were coming from the West and which were accepted with mistrust by the patriarchal Serbian society. He appreciated the role of political parties in the democratization of political life, but he also warned of the dangers that threatened national unity: party favouritism and intolerance. In the analyses of the Serbian national character, Jovanović was of the opinion that the Serbs are predominantly a "Dinaric type" people, which is characterised by the highly developed sense of justice but not of legality,

because it was difficult for them to get accustomed to the laws and could not rid themselves of the biasin favour of relatives and friends in their public life.Regarding Yugoslavism, Jovanovic was its critic, but he pointed out to therational reasons for the unification of Serbs and Croats, which could be established on a compromise of Serbian and Croatian nationalism. He particularly devoted his attention to the Serbian cultural pattern and indicated that, in its absence, it often came to the corruption in public life, which was most noticeable in politics. That is why he advocated the formation of a humanistic cultural pattern, which would be directed to the development of people and would cover the whole of the spiritual life.

The work of Slobodan Jovanović expressed a very critical approach to many issues of Serbian political tradition, but it also expressed very clear Enlightenment appeals for the necessity of humanistic education for the development of democratic political culture in Serbia.

Key words: Serbian political tradition, Slobodan Jovanović, national identity.